

BOSHLANG'ICH MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARDA TABIATGA MUNOSABATNI SHAKLLANTIRISH

Mamatg'aniyeva Sadoqat Avazov qizi

Alfraganus Universiteti 3-kurs bakalavri

Ilmiy maslahatchi: **Abdurahmonov Xolboy To'xtayevich**

ANNOTATSIYA

Maqolada boshlang'ich maktab yoshidagi aqliy zaif bolalarda tabiatga nisbatan g'amxo'r munosabatni shakllantirish bo'yicha tavsiyalar beriladi. Maqolaning maqsadi - eksperimentning aniqlash, shakllantirish va nazorat qilish bosqichlari natijalarini tahlil qilish va tavsiflash, maxsus (tuzatish) umumiy ta'lim maktab-internatida o'qigan bolalarni eksperimental natijalarini ochib beradi. Muallif tahlillari asosida kichik yoshdagi maktab o'quvchilarida mehr-oqibatli munosabatni shakllantirish bo'yicha olib borilgan ishlar o'z samarasini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: *boshlang'ich maktab yoshi, aqli zaif bolalar, ekologik ta'lim, ekologik savodsizlik, shaxsning ekologik madaniyati, tabiatga munosabat, tabiatga hurmat.*

АННОТАЦИЯ

В статье даны рекомендации по формированию бережного отношения к природе у умственно отсталых детей младшего школьного возраста. Цель статьи - проанализировать и описать результаты этапов выявления, формирования и контроля эксперимента, выявив экспериментальные результаты детей, обучавшихся в специальной (коррекционной) общеобразовательной школе-интернате. На основе авторского анализа проведенная работа по формированию любовного отношения у школьников младшего возраста дает свои результаты.

Ключевые слова: *младший школьный возраст, умственно отсталые дети, экологическое воспитание, экологическая неграмотность, экологическая культура личности, отношение к природе, бережное отношение к природе.*

ABSTRACT

The article provides recommendations on the formation of a caring attitude towards nature in mentally retarded children of primary school age. The purpose of the article is to analyze and describe the results of the stages of identification, formation and control of the experiment, revealing the experimental results of children who studied in a special (corrective) general education boarding school. Based on the author's analysis, the work carried out on the formation of a loving attitude among schoolchildren of younger age shows its results.

Key words: *primary school age, mentally retarded children, environmental education, ecological illiteracy, ecological culture of the person, attitude to nature, respect for nature.*

KIRISH

Inson va tabiatning o'zaro ta'siri muammosi, shuningdek, inson jamiyatining atrof-muhitga ta'siri ijtimoiy taraqqiyotning hozirgi bosqichida globaldir. Butun dunyo olimlari xavotir uyg'otmoqda va ekologik muvozanatning buzilishini ta'kidlamogda. Odamlarning tabiiy muhitga iste'molchi va vahshiy munosabati bo'lmashlik oqibatida yosh avlodda tabiatga mehr-oqibatli munosabatni shakllantirish zamonaviy ta'limning barcha bosqichlarida ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Bugungi kunda ilmiy adabiyotlarda "tabiatga munosabat", "ehtiyotkorlik bilan munosabat", "g'amxo'rlik bilan munosabat" atamaları ko'p qo'llaniladi. Tabiatga "g'amxo'rlik" munosabati va uni e'tibor va himoyaga loyiq bo'lgan ichki qadriyat sifatida qabul qilishni anglatadi. "Tabiatga mas'uliyatli munosabat" tushunchasini I.T. Suravegina ta'kidlab o'tgan¹. Tabiatga mas'uliyat bilan munosabatda bo'lishni jamiyatning huquqiy normalari, tamoyillari va axloqiy me'yorlariga mos keladigan uni muhofaza qilish faoliyati bilan bog'laydi. Ushbu talqinda tabiatga g'amxo'rlik qilish insonni axloqi bilan chambarchas bog'liqdir. Shu sababli, boshlang'ich sinf o'qituvchilari oldida muhim vazifalar turibdi: kichik yoshdagi maktab o'quvchilarida tabiatga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lish, ekologik ongni tarbiyalash, inson va tabiat o'rtasidagi qarama-qarshilikning to'g'ri ifoda etishlikka e'tibor berish, ta'limning asosiy vazifasi boshlang'ich maktab yoshidagi bolalarda tabiatga hayotiy qadriyat sifatida shaxsiy munosabatni, shuningdek, bolaning tabiatdagi o'rni, uni asrash va asrashdagi rolini anglatishdan iborat bo'ladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Biroq, aqliy rivojlanishida nuqsonlar tufayli boshlang'ich maktab yoshidagi bolalarda tabiatga munosabat chuqur o'ziga xos xususiyatga ega. Aqliy zaif bolalarni solishtirish va aniqlash qiyin ob'ektlar va tabiat hodisalari o'rtasidagi ichki aloqalar, shuning uchun ularning tabiatni idrok etishi juda o'ziga xos xususiyatga ega. Ushbu toifadagi bolalar tabiatga ijobiy va g'amxo'rlik bilan munosabatda bo'lishadi.

Faqat tegishli hayotiy tajriba asosida shakllangan: tabiatning o'zi bilan aloqa; kattalar bilan muloqot qilish, uning davomida bola tabiiy dunyo haqida ma'lum ma'lumotlarni o'rganadi. Boshlang'ich maktab yoshidagi bolalarda ekologik ta'lim va ekologik madaniyat muammosi yetarli darajada rivojlanganiga qaramay, aqliy

¹ Дерябо С.Д. Экологическая педагогика и психология: учебное пособие для студентов вузов / С.Д. Дерябо, В.А. Ясвин. – Ростов н/Д: Феникс, 2012. – 477 с.

rivojlanishida nuqsoni bo'lgan boshlang'ich maktab o'quvchilarida tabiatga ijobiy munosabatni tarbiyalash yetarli darajada o'rganilmagan muammodir. Bundan tashqari, ixtisoslashtirilgan amaliyotda aqli zaif bolalar uchun (tuzatish) maktab-internatlari, o'quvchilar bilan ishlash ko'pincha kichik maktab o'quvchilarining fikrlash, nutq va kognitiv jarayonlarini tuzatishga qaratilgan, ammo tabiatga hurmat masalalari amaliyotda kam e'tibordir. ushbu toifadagi bolalarni tarbiyalashdagi ko'nikmalar:

- aqliy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar sonining ko'payishi va ushbu toifadagi bolalarda tabiatga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lish muammolarining nazariy jihatdan yetarli darajada ishlab chiqilmaganligi;

- jamiyatda va davlatda tirik va jonsiz tabiat ob'ektlariga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lish, uning boyliklarini saqlash zarurati va ushbu toifadagi bolalarda tabiatga ehtiyotkorlik va ehtiyotkor munosabatni shakllantirish texnologiyasining uslubiy jihatdan yetarli darajada ishlab chiqilmaganligidir.

Ushbu muammoni hal qilish bizning tadqiqotimizning maqsadi edi: pedagogik shartlarni nazariy asoslash va eksperimental tekshirish va boshlang'ich maktab yoshidagi aqliy zaif bolalarda tabiatga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishni shakllantirish lozimdir. Eksperimentning aniqlash bosqichi natijalari shuni ko'rsatdiki, ushbu toifadagi bolalarda tabiatga g'amxo'rlik qilish yetarli darajada shakllanmagan. Bu tabiatga munosabatning kognitiv, hissiy va xulq-atvor tarkibiy qismlarini o'rganish orqali tasdiqlanadi. Tadqiqot kognitiv komponentni o'rganish tabiatga nisbatan o'rtacha (60%) va past 40% munosabatlarning tarqalishini ko'rsatdi. Boshlang'ich maktab o'quvchilarining tirik tabiat ob'ektlari haqidagi g'oyalari va ularga nisbatan hissiy munosabatini aniqlagan hissiy komponent bo'yicha tadqiqotlar, shuningdek, o'rta (65%) va past darajadagi ustunlikni ko'rsatdi.

tabiatga munosabat darajasi (28%). Bolalarning atigi 7 foizi tabiatga yuqori darajadagi hissiy munosabatni ko'rsatdi². Ekologik vaziyatlarni kuzatish va hal qilish jarayonida aniqlangan tabiatga munosabatning xulq-atvor komponenti (o'rtacha ko'rsatkichlar) tabiatga nisbatan past (57%) va o'rtacha (29%) munosabatning tarqalishini qayd etishga imkon berdi. Bolalarda yaxshilik va yomonlik haqidagi axloqiy g'oyalarni shakllantirish, tirik mavjudotlarga mehr-oqibatli munosabatni tarbiyalash tabiatga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishning muhim tarkibiy qismidir. Bizning ishimizda katta o'rin axloqiy suhbatlar o'tkazishga bag'ishlangan bo'lib, u yerda biz bolalarga inson harakatlarining axloqiy me'yorlarini tushunishi va o'zlashtirishi va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan oqibatlarni oldindan ko'ra bilishlari kerakligini yetkazishga harakat qilamiz. Bolalar atrof-muhit ob'ektlariga nisbatan axloqiy me'yorlar bilan tanishadilar, tengdoshlarining xatti-harakatlari va maxsus

² Дерябо С.Д. Экологическая психодиагностика / С.Д. Дерябо, В.А. Ясвин. – Дау-гавпилс: Saule, 2014. – 191 с.

tanlangan san'at asarlaridagi qahramonlarning xatti-harakatlarini muhokama qiladilar. Shu maqsadda bolalarga yuksak badiiy asarlar o'qitiladi. L. Tolstoy, K.D. Ushinskiy, M.Permyak, E.Oseeva, K.Paustovskiy, M.Prishvin, V.Biankilar ular asosida tirik tabiatga insoniy munosabatni shakllantirishga qaratilgan axloqiy suhbatlar o'tkazadilar³. Bunday suhbatlar hayvonlar va qushlarga nisbatan g'amxo'r munosabatni shakllantirishga yordam beradi. Mualliflarning ta'kidlashicha, boshlang'ich maktab yoshida amaliy komponent tabiatga munosabat tarkibida katta ahamiyatga ega bo'la boshlaydi, bu esa bolalarni tabiat ob'ektlari bilan o'zaro munosabatda bo'lish uchun turli xil pragmatik bo'lmagan faoliyatga jalb qilishni talab qiladi. Shuni ta'kidlash kerakki, bu insonning tabiatga sub'ektiv munosabatini rivojlantirish uchun hal qiluvchi va ahamiyatli bo'lgan pragmatik bo'lmagan yo'nalishning faoliyatidir. Shunday qilib, tadqiqotimiz natijalarini sarhisob qilar ekanmiz, aqliy nuqsonlari bo'lgan boshlang'ich maktab yoshidagi bolalarning tabiatga bo'lgan munosabatining kognitiv, hissiy va xulq-atvor komponentlarida ijobiy o'zgarishlar yuz berganligini ta'kidlash kerak. Bolalar va ota-onalar bilan olib borilgan ishlar va ularni tabiatga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishga qaratilgan turli xil tadbirlarga kiritish bolalarda tabiiy dunyoda sodir bo'layotgan narsalarga g'amxo'rlik, insonparvarlik va g'amxo'rlik munosabatini shakllantirishga imkon beradi. Bolalar nafaqat go'zallikni ko'rishni o'rgandilar, balki unga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'ladilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES):

1. Дерябо С.Д. Экологическая педагогика и психология: учебное пособие для студентов вузов / С.Д. Дерябо, В.А. Ясвин. – Ростов н/Д: Феникс, 2012. – 477 с.
2. Дерябо С.Д. Экологическая психодиагностика / С.Д. Дерябо, В.А. Ясвин. – Дау- гавпилс: Saule, 2014. – 191 с.
3. Суравегина И.Т. Теория и практика формирования ответственного отношения школь-ников к природе в процессе обучения биологии: автореф. дис. д-ра пед. наук. – М., 1996. – 56 с.

³ Суравегина И.Т. Теория и практика формирования ответственного отношения школьников к природе в процессе обучения биологии: автореф. дис. д-ра пед. наук. – М., 1996. –56 с.